

JELLE JOLLES

**LEER JE KIND
KENNEN**

OVER ONTPLOOIING, LEREN, DENKEN EN HET BREIN

UITGEVERIJ PLUIM

Jelle Jolles

Leer je kind kennen

**Over ontplooiing, leren, denken en het
brein**

UITGEVERIJ PLUIM
AMSTERDAM/ANTWERPEN

Eerste druk, juni 2020

© Jelle Jolles

Omslagontwerp DPS, Amsterdam
Illustraties © King Features Syndicate, inc
Typografie binnenwerk Asterisk*, Amsterdam
Auteursfoto Merlijn Doomernik
Productiebegeleiding Tim Beijer
Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 94 830 4593 1

NUR 770

www.uitgeverijpluim.nl

Inhoud

Voorwoord 7

DEEL 1 WERK IN UITVOERING

- 1 Begrijp je kind 23
- 2 Over leren, denken en ontwikkeling 30
- 3 Wat je moet weten over structuur en functie van de hersenen 39

DEEL 2 VAARDIGHEDEN

- 4 Nieuwsgierigheid 59
- 5 Bewegen 65
- 6 Executief functioneren 71
- 7 Werkgeheugen en aandachtsfuncties 78
- 8 Impulsiviteit 84
- 9 Spanningsbehoefte 91
- 10 Plannen 97
- 11 Kennen en denken 105

DEEL 3 SOCIAAL EN EMOTIONEEL FUNCTIONEREN

- 12 Monitoring 117
- 13 Emoties 124
- 14 Empathie 131
- 15 Zelfinzicht en zelfregulatie 138
- 16 Identiteit 145
- 17 Psychologische processen 157

DEEL 4 ONTWIKKELING

- 18 Lichamelijke ontwikkeling 169
- 19 Vroege adolescentie 176

- 20 Midden-adolescentie 185
- 21 Late adolescentie 195
- 22 Bijna-volwassenheid 201
- 23 Individuele verschillen 209
- 24 Jongvolwassen 214

DEEL 5 DE OPVOEDER

- 25 Leer- en leefomgeving 219
- 26 Opvoeder: taken en rollen 225
- 27 De opvoeder als manager 231
- 28 De opvoeder als supporter 237
- 29 De opvoeder als coach 240
- 30 De opvoeder als inspirator 246
- 31 De opvoeder als mentor 251
- 32 De opvoeder als adviseur 258

DEEL 6 OMGEVINGSFACTOREN, JONGENS EN MEIDEN

- 33 Kansrijk, kansarm 265
- 34 Risicofactoren en beschermende factoren 273
- 35 Genen en omgeving 276
- 36 Jongens en meiden 282
- 37 Jongens en meiden: de aanpak 294

- 38 TIEN AANBEVELINGEN 301

Dankwoord 311

Over de auteur 312

Bibliografie 315

Register 329

HOOFDSTUK 36

Jongens en meiden

De onderwijsprestaties van jongens zijn de afgelopen twintig jaar afgenomen in vergelijking met die van meisjes. Hun cijfers zijn wat slechter en ze hebben een grotere kans om af te stromen naar een lager schoolniveau. In het hoger onderwijs doen ze langer over hun studie en ook daar zijn hun cijfers gemiddeld wat lager. Zelfs aan het eind van het basisonderwijs zijn hun prestaties minder goed dan die van de meiden. Al in de vroege adolescentie zijn de prestaties van meisjes wat beter. Ze hebben meer leermotivatie en zijn consciëntieuzer in de aanpak van hun schoolwerk en hebben al wat meer zelfinzicht. In die periode zijn jongens wel wat ondernemender dan meisjes, nieuwsgieriger en meer gericht op ontdekken en exploreren. Ja, ze zijn óók beweeglijker en impulsiever – en dat is in de klas niet altijd handig voor de leraar. Uit onderzoek blijkt ook dat jongens veel meer dan meisjes de kans lopen om als ADHD'ër te worden beschouwd en daar zelfs medicijnen voor te krijgen. En meisjes? Die blijken in de vroege tienertijd meer kans te hebben om wat angstig te zijn, op hun tenen te lopen en 'niet zo lekker in hun vel te zitten'.

Overeenkomsten en verschillen: veroorzaakt door de biologie of door de omgeving?

Het is een behoorlijk probleem. Voor ouders, voor school, voor de samenleving en vooral voor de jongens en meisjes zelf. Waar komen de prestatieverschillen vandaan? Hebben die te maken met de hersenen en de hersenontwikkeling die bij jongens en meisjes misschien iets verschil-

die essentieel zijn om zich later in de samenleving te redden. Bravoure is geen slechte maar een positieve eigenschap: de jongere doet daarmee ervaring op in hoe zichzelf te presenteren – en dat is wel zo belangrijk in de samenleving van straks, waarin je met alleen braafheid niet zover komt. Dat kan ook verklaren wat uit een recent onderzoek bleek: dat meisjes bij hun universitaire masters betere examencijfers hadden, maar vijf jaar later door de jongens waren ingehaald. De jongens hadden gemiddeld genomen een betere baan weten te bemachtigen.

Kortom, verschillen tussen jongens en meisjes: biologisch én sociaal-cultureel bepaald

De vraag of de overeenkomsten en verschillen tussen jongens en meisjes te wijten zijn aan biologische factoren of juist aan de omgeving, is een prachtig voorbeeld van *nature* én *nurture*: beide zijn belangrijk. Dat komt door een factor die tot nu toe weinig aandacht kreeg: de persoonlijke biografie van het zich ontwikkelende kind. De eerder in het leven opgedane leerervaringen zijn bepalend voor de selectieve rijping van de hersenen, en daarmee voor het functioneren op dit moment. Verschillen tussen jongens en even oude meisjes zijn dus *niet alleen* afhankelijk van hun biologische sekse, maar ook sterk afhankelijk van hun eerdere leerervaringen, van hoe opvoeders en anderen met hen zijn omgegaan, en van de verwachtingen die volwassenen van hen hebben. Dus uitspraken als: ‘Laat Max maar even rennen en uitrazen...’ hebben in potentie een enorme invloed op hoe kind en jongere zijn omgegaan met uitdagingen en met de opgedane kennis en ervaringen. Die sociale beïnvloeding kan een grote impact hebben op de ontplooiing. Daarom: als een groep van vijftienjarige jongens en een groep even oude meisjes vergeleken worden op hersenvariabelen (bijvoorbeeld met MRI-scans), op cognitief presteren (via tests), op persoonlijkheid (via vragenlijsten) of op wat voor variabelen dan ook, *dan zijn de uitslagen niet alleen beïnvloed door de biologische sekse maar óók door de levensgeschiedenis van vijftien jaar*. En die levensgeschiedenis kan weleens méér invloed hebben gehad dan de biologische sekse.

Slotopmerking: omgaan met jongens en met meisjes

Eeuwenlang is er al vanaf de geboorte verschillend omgegaan met jongens en met meisjes. Ze werden anders gekleed, kregen met andere verwachtingen te maken en werden anders bejegend. Vanaf de tweede helft van de vorige eeuw zijn westerse samenlevingen in dat opzicht behoorlijk veranderd, vooral door de invloed van het feminisme. Toch gaan we ook in de huidige samenleving nog steeds verschillend om met jongens en meisjes. In de laatste twintig jaar is zelfs het aantal ouders toegenomen dat meer of minder subtiel uitstraalt: ‘Roze is voor meisjes en blauw voor jongens.’ De kleren die we onze kinderen laten dragen, maar zeker ook de taken en verwachtingen die ze op hun bordje krijgen, kunnen uiteindelijk bepalend zijn voor de keuzes die ze maken, voor hun ontwikkeling en attitude. Er zijn veel voorbeelden van manieren waarop een kind wordt beïnvloed: ‘Julian, wil jij even dat schilderijtje ophangen? Dan helpt Rachelle me intussen met het vouwen van de was.’ Subtiel worden kinderen van jongs af aan gestimuleerd in gedrag dat bij een jongen dan wel een meisje hoort. Vanwege het *context shapes the brain* leidt dat tot een net iets andere ontwikkeling van de hersenen en een net iets andere cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling. En dus tot andere leef- en leerervaringen. Iedere jongere is het product van biologie en omgeving; het is goed om daarmee rekening te houden als we ons afvragen: ‘Welke aanpak moeten we kiezen om de talenten van al onze kinderen optimaal te ontwikkelen?’ Daarover gaat het in het volgende hoofdstuk.

Jongens en meiden verschillen in cognitief en sociaal-emotioneel functioneren. Die verschillen worden bepaald door leerervaringen, door de biologie én door sociale invloeden.

Over voorwaarden voor optimale talentontwikkeling van jongens en van meiden; over ondernemend zijn, empathie en sociale vaardigheid.

HOOFDSTUK 37

Jongens en meiden: de aanpak

De biologie is niet te veranderen, maar de manier waarop we met onze kinderen omgaan wél. Als culturele stereotypen ertoe leiden dat jongens en meisjes in een hoek worden gezet, dan is het de uitdaging om ze daar weer uit te halen en de voorwaarden te scheppen voor een bredere ontplooiing. Het is de subtiele sturing van opvoeders en de omgeving die zorgt dat veel jongeren, meisjes en jongens, zich beperkter ontwikkelen dan bij hun talenten past. Ze worden *ondergestimuleerd*. Neem een jong meisje dat een overtuiging ontwikkelt over 'hoe meisjes zich dienen te gedragen', of een jongen die de reacties van zijn omgeving interpreteert als: 'Eigenlijk is alles toegestaan omdat ik een jongen ben.' Die hebben allebei straks als jongvolwassenen toch belangrijke mogelijkheden voor ontwikkeling gemist. Uit onderzoek blijkt dat er leerkrachten op de basisschool zijn die bij meisjes minder tijd besteden aan uitleg en begeleiding bij sommetjes, dit vanuit het a-priori-idee dat meisjes minder goed zijn in rekenen en wiskunde. Die aanname is onjuist. En analoog blijkt dat jongens even goed in taal kunnen worden als meisjes.

Uiterst belangrijk is de dynamiek van de ontwikkeling: de (meeste) jongens en (meeste) meisjes ontwikkelen zich volgens een iets ander tijdspad en een verschillende dynamiek. Omdat die trajecten zo enorm lang duren, van de vroege peutertijd tot na het twintigste jaar, is er meer dan genoeg tijd om meisjes én jongens van jongs af aan te stimuleren op functies die ze van nature nog wat minder beheersen. Veel gericht dan nu gebeurt kunnen we inzetten op de persoonlijke groei en talentontwikkeling van jongens én van meisjes. De adolescentie is 'the age of opportunity', dus het gaat om kansen en mogelijkheden in bredere zin. Daarom: we moeten iets veranderen aan de manier waarop we naar

jongens en meisjes kijken. We moeten herkennen: ‘Ja, ze zijn verschillend’, en tegelijkertijd: ‘Ja, ze zijn gelijk’. Bij ‘verschillend’ en ‘gelijk’ gaat het om andere aspecten van functioneren en gedrag.

Verander je attitude

We zouden kunnen werken aan een optimale ontplooiing van jongens en van meiden door een andere attitude jegens beide seksen te ontwikkelen. Tegelijkertijd zouden we ze allebei nadrukkelijker moeten stimuleren tot een bredere ontwikkeling. Jongeren kiezen nu relatief ‘smal’, mede door de verwachtingen van de omgeving. Moeten we jongens dan verbieden om te ravotten en te rennen? Nee, want hun biologische stuurprogramma vraagt dat van ze. En als opvoeders kunnen we actief met hen werken aan vaardigheden en gedrag die nog ‘in ontwikkeling’ zijn, bijvoorbeeld de impulsremming en taalvaardigheid. ‘En mijn dochter van zeven die het liefst in een prinsessenjurk loopt, kan dat dan niet meer?’ Natuurlijk wel! En ga vooral met haar en haar vriendinnen naar de film *Frozen* en zing met ze mee. Maar stimuleer haar om óók in een stoere broek te lopen en met vegen modder op haar gezicht thuis te komen. Zorg dat je dochter meer rollen wil en kan spelen dan alleen die van het meisjes-meisje.

Voor de manier waarop we met jongens én meisjes omgaan geldt dus: wees bedacht op de impliciete beïnvloeding van het gedrag, de houding en interesses door wat je als opvoeder naar je kind uitstraalt, en realiseer je dat je een identificatiebron bent. Laat jongens jongens zijn en meisjes meisjes (als ze dat willen). Het enige wat telt, is dat je kind zich niet in zijn interesses gaat beperken. Dat het inziet dat alle mogelijke rollen en functies in onze samenleving te bereiken zijn voor alle mannen en alle vrouwen. Dokters, rechters en advocaten zijn tegenwoordig vaak een vrouw. Verpleegkundige, bibliothecaris, verkoper, ‘huisvrouw’, tandarts-assistent en sociaal werker zijn ook prima beroepen voor mannen. Straal uit dat daarbij *geen sprake is* van een sneue oplossing voor losers die als man niks beters konden bereiken. En begrijp de jongere die in zijn eigen peergroep worstelt met de ontdekking en uitbouw van zijn identiteit en waarin geslachtsgebonden rollen niet de onbelangrijkste zijn (stoer zijn, verleidelijk en sexy zijn, de leider zijn, et cetera).

En, o ja: realiseer je dat kinderen nog een tijdje lang werk in uitvoering zijn. Laat ze speels zijn. Laat ze zoeken en exploreren, reken hen niet te vroeg af op gedrag waar ze pas over tien jaar echt aan toe zijn...

Actief voorwaarden scheppen

Een attitudeverandering zoals hierboven beschreven vergt wel een andere insteek van hoe we met onze jongeren omgaan. Het antwoord: actiever, soms met een meer sturende aanpak, soms meer ondersteunend, altijd routes wijzend en inspirerend. Waar het om zou kunnen gaan in een meer actieve aanpak? Laat het niet alleen over aan wat de jongere zelf leuk vindt (of: wat wij denken dat hij of zij leuk vindt). Meisjes en jongens zouden van jongs af aan actief gestimuleerd moeten worden op dié gebieden waar ze in vergelijking met de andere sekse wat achterlopen, maar waarvoor ze in beginsel wel het talent hebben. Meisjes moeten we al vanaf de kleuterleeftijd stimuleren in het bewegen en het ondernemend zijn, net als in functies rond ruimtelijk denken, ruimtelijke oriëntatie en bepaalde aspecten van het denken en abstraheren. Bij jongens moeten we veel aandacht besteden aan een bredere taalontwikkeling, het monitoren van de sociale omgeving en het begrijpen van andermans intenties. Ook jongens kunnen leren om door onderhandeling een win-winsituatie te bereiken. ‘Winnen’ is soms wel leuk in een spelletje, maar in de maatschappelijke werkelijkheid is het belangrijk om niet altijd op winnen in te zetten.

Train de ruimtelijke informatieverwerking, taal, executief functioneren en bewegen

Meisjes zouden we al vanaf de peuter- en kleutertijd, maar zeker op de basisschool en aan het begin van de middelbare school, nadrukkelijker en gericht moeten stimuleren in ruimtelijke informatieverwerking. Ze lopen hierin achter doordat ze er zelf weinig (biologisch bepaalde) neiging toe hebben, en dus ook minder oefening en ervaring erin opdoen dan jongens. Dit ruimtelijk waarnemen, denken en redeneren is wél de basis voor interesses en vaardigheden op het gebied van biologie, natuurkunde, wiskunde en technische vakken. Daarom is het zo belangrijk dat ook meisjes al voor de start van de middelbare school hierin basiservaringen opdoen. Hoe? Door ze speelmateriaal te blijven verschaffen en te inspireren in het werken daarmee. (En door dat speelmateriaal ook te ‘verversen’, want wat op zesjarige leeftijd interessant is, is dat echt niet meer op je negende). Ga bouwen met je dochter, en maak ruimtelijke constructies. Gewoon omdat het mooie constructies zijn, het

hoeft niet altijd iets voor te stellen. Of straal uit dat het leuk is om te bewegen en je hele lichaam te gebruiken; stimuleer het buitenspelen en zorg ervoor dat ze herkent dat het goed is om meer dan alleen je hoofd en je stem te gebruiken. Gelukkig zijn er steeds meer voorbeelden van meisjes en vrouwen die het uitstekend doen in vakken of disciplines die altijd werden gezien als ‘typisch voor mannen’. Zij fungeren als een goede identificatiebron. En het is goed om meisjes (al vanaf hun kindertijd) te stimuleren om ondernemender te zijn, minder braaf, wat meer bravoure te tonen en ook eens ‘buiten de lijntjes te kleuren’.

Jongens die beter worden in taal, en die op jongere leeftijd empathie ontwikkelen en het perspectief van anderen leren innemen, krijgen bruikbare sociaal-emotionele vaardigheden. En als opvoeders (ook informele opvoeders zoals leraren en sportcoaches) jongens ertoe bewegen om meer en bredere ervaringen op te doen – in het bijzonder op het punt van zelfinzicht en zelfregulatie – versterkt dat de ontwikkeling van de executieve functies en daarmee de ontplooiing. Ook is aan jongens al in de preadolescentie te leren wat aandacht is en concentratie, en wat het inhoudt om te plannen en prioriteiten te stellen. Geef jongens actief feedback op hun gedrag en wijs ze op de vele alternatieven die ze hebben. Práát met ze, geef ze taal waarin ook emotiewoorden voorkomen en leer ze het begrip ‘consequenties’. Gebruik taal die de potentie heeft om beelden op te roepen (‘ver-beelden’). Dat past goed bij de visueel-ruimtelijke strategie van informatie verwerken waarin ze al best goed zijn.

Speelmateriaal

In de afgelopen vijftien jaar is het aanbod aan speelgoedwinkels en speelgoed afgenomen. Dat komt vooral door internet en de digitalisering. Mijn kleindochter van anderhalf is net als mijn andere drie kleinkinderen (alle in de peuter- en kleuterleeftijd) gebiologeerd door de smartphone. Dat schermpje en al die icoontjes en mogelijkheden maken het tot een fantastisch stuk speelgoed. Het is wel jammer dat het speelgoed waar wij zelf als volwassenen vroeger mee speelden, als minder aantrekkelijk wordt ervaren. Vele kaartspelen (van toepen en klaverjassen via jokeren tot hartenjagen), strategiespelen (inclusief stratego, schaken, dammen, halma), bouwspelgoed, simulatiespelen (in vele vormen, waaronder ‘my little ponies’ via spelen met autootjes en trein-

Aanbevelingen: omgaan met jongens en meiden

- **Meisjes en ruimtelijke informatie-verwerking** Stimuleer meisjes al in de tijd van de basisschool nadrukkelijker en gericht in ruimtelijke informatie-verwerking, ruimtelijk redeneren en creatief denken. Maak het interessant voor hen. Inspireer ze in het 'ongericht én gericht bouwen' met blokken, met lego en ander constructief speelgoed, en laat zien dat het maken van een mooie constructie even leuk kan zijn als het materiaal gebruiken voor 'alsof-spel' (zoals het bouwen van een huiskamertje van legoblokjes waarin je vaders- en moedertje kunt spelen).
- **Jongens en taal** Ga níét mee met het standpunt 'Ach, laat ze toch, jongens zijn jongens dus laat ze maar rennen.' Laat jongens inderdaad veel bewegen, maar stimuleer ze tegelijkertijd om ervaring op te doen op het gebied van taal, communicatie en sociale interactie. Stimuleer spel waarin ze taal moeten gebruiken om informatie uit te wisselen. Zelfs het klassieke kwartetten is daarvoor geschikt. Laat hen plaatjes benoemen, laat ze situaties beschrijven die ze als 'heel erg leuk' of 'heel erg klote' beschouwen, en laat ze fantaseren in taal. Geef ze het *Guinness Book of Records* en stimuleer het koppelen van plaatjes (beelden) aan tekst, aan taal. Zorg dat ze taal gaan gebruiken in sociaal gedrag en dat ze ervaring krijgen in het monitoren van emoties en leren beoordelen van perspectieven en de bedoelingen van anderen. Daarmee train je jongens ook om meer zelfinzicht te krijgen en betere sociale cognities te ontwikkelen.
- **Communicatie en sociale interactie** Jongens hebben er baat bij als ook zij

tjes tot het gebruik van lego om de activiteiten op een ruimtebasis na te spelen) en nog vele andere: de peuters, kleuters, kinderen en jongeren van nu hebben er minder interesse in. Vanuit neuropsychologisch perspectief is dat een slechte ontwikkeling. Het beeldscherm plus toetsenbord geeft je een tweedimensionale afbeelding van de werkelijkheid. Alle andere genoemde spelletjes spelen zich af in de derde dimensie en zelfs in de vierde dimensie; je kunt het materiaal beetpakken en verplaatsen door de ruimte. Dat doet een heel ander beroep op hersenmechanismen op alle locaties in het brein. Daardoor wordt het symfonieorkest van het brein gestimuleerd om alle registers open te trekken. Het is dan ook te hopen dat de 3D-spelletjes hun plek zullen behouden en weer verder worden ontwikkeld en gebruikt.

Typisch jongensspeelgoed (analoog, dus niet digitaal) is gericht op

– op een vroeger moment in hun ontwikkeling dan nu – via taalvaardigheid ervaring krijgen op het gebied van communicatie en sociale interactie. In het onderwijs wordt sterk gestimuleerd dat je moet kunnen overleggen, verbaal informatie moet kunnen uitwisselen en samenwerken. Niet alleen zij, maar ook hun ouders en leraren hebben daar baat bij. We dienen jongens meer te stimuleren in het leren beoordelen van perspectieven en consequenties (perspectieven voor zichzelf en anderen, voor nu en voor wat later, perspectieven in de zin van sociale interacties) en in het verwoorden van de eigen gedachten daarover. Aanpak: gebruik alle vormen van sociaal spel waarin je via taal moet communiceren over regels, strategie, doelen en uitkomsten.

- **Ondernemend en nieuwsgierig zijn**

Stuur jongens en (vooral) meisjes actiever aan, al in de periode van de basisschool. Leer meisjes om meer risico's te nemen en ondernemend te zijn, en overleg met ze dat fouten maken erbij hoort. 'Als je leert tennissen, is het heel handig als je ervaart waaróm je de bal steeds in het net slaat of uit slaat: omdat je de bal niet midden op je racket krijgt!' Daarom is fouten maken eigenlijk best leuk. Laat ze zien hoe bevredigend het is om een nieuwe oplossing te vinden, of een nieuw pad te ontdekken in het natuurgebied waar je met het gezin vaak wandelt. Laat meisjes zien wat er leuk is aan brainstormen en het nemen van risico's. Daar kun je zelfs spelletjes als stratego of monopoly voor gebruiken.

bouwen, gebruik van gereedschap en het maken van dingen. Typisch meisjesspeelgoed richt zich meer op interactie tussen mensen (c.q. poppen) en op zorg en verzorging. In de afgelopen tijd heeft ook de wetgever aandacht gekregen voor het feit dat veel speelgoed 'er gekleurd op staat': als er al meisjesgereedschap op de planken van de speelgoedhandel ligt, dan is de hamer roze gekleurd. En ook autootjes voor meisjes hebben zuurstokkleurtjes; bovendien zijn de koplampen op een geinige manier omgevormd tot ogen met mooie wimpers. De aanbeveling is om speelgoed niet specifiek aan te bieden in de zin van 'dit is voor jongens' en 'dit is voor meisjes', maar te stimuleren dat jongens en meisjes over breder speelmateriaal kunnen beschikken dat veel meer opties bevat voor spel en manipulatie. Ander materiaal, eventueel verder ontwikkeld met de technieken van nu: poppen die niet alleen aan- en uitgekleed

kunnen worden, maar die je ook uit elkaar kunt halen en weer in elkaar zetten; of waar je extra armen en benen aan kunt bevestigen. Parallel daaraan kunnen jongens én meisjes uitstekend worden vermaakt met het meest klassieke speelgoed dat er is: de rommel en oude tandwielen uit het fietsenschuurtje, de zware gordijnen van oma die nu op zolder liggen (ideaal voor het bouwen van een hut), sloopmateriaal uit de container van de burens: véél leuker dan de mooi geschaafde en gebeitste paaltjes uit het tuincentrum die nu gebruikt zijn voor het klimtoestel. Hutten en andere reallife speelgoed om buiten of ‘op onze geheime plaats’ mee te spelen, zijn een goed alternatief voor het spelletje op de smartphone.

Slotopmerking: man-vrouwverschillen in de volwassenheid

De nummer honderd van de wereld in het vrouwentennis slaat iedere mannelijke clubkampioen van de baan. Dus, zoals bekend: het is niet zo dat mannen in het algemeen beter zijn dan vrouwen, of vrouwen beter dan mannen. Vooral in de sport gaat het om extremen. In topsport gaat het om fysieke mogelijkheden die, vanwege het grote belang van spierkracht en uithoudingsvermogen, biologisch gezien bij mannen wat verder reiken dan bij vrouwen. Voor cognitief presteren, muziek, literatuur, wetenschap en vele andere dimensies van het menselijk functioneren, geldt echter dat de mogelijkheden en prestaties van mannen en vrouwen dezelfde zijn. En ja, momenteel moeten vrouwen nog iets meer moeite doen om de top te bereiken. Maar wie Janine Jansen heeft horen spelen op de viool, of Angela Merkel heeft zien onderhandelen in het Europa van de afgelopen twintig jaar, die weet dat er geen sprake van is dat vrouwen hierin de mindere zijn van mannen. Het is een uitdaging voor onze samenleving om het pad dat leidt naar het maatschappelijk functioneren als volwassene, voor jonge mannen én vrouwen te effenen. Zodat beide zich breed kunnen ontplooien en invulling geven aan al hun talenten.

Werk aan een bredere ontwikkeling van jongens en van meiden, en daarmee aan een optimale ontplooiing: train de executieve functies.